
Część I.

Spółki

1. Spółka cywilna

1.1. Ogólna charakterystyka

Podstawą stosunku prawnego spółki cywilnej są przepisy zamieszczone w tytule XXXI KC, co tłumaczy jej obiegową nazwę – spółka prawa cywilnego. Tradycyjnie przeciwstawia się przepisy dotyczące funkcjonowania spółki cywilnej innym spółkom, mającym swoje uregulowanie w Kodeksie spółek handlowych, kładąc tym samym nacisk na charakter prawny spółki cywilnej wyrażający się w powstałej między wspólnikami wskutek zawiązania spółki więzi obligacyjnej. Mimo zamierzonej przez ustawodawcę marginalizacji spółki cywilnej, jako formy prowadzenia działalności gospodarczej, w doktrynie podkreśla się jej praktyczne znaczenie, jako formy typowej dla małych przedsięwzięć gospodarczych charakteryzującej się dużą elastycznością. Powszechnie przyjmuje się, że spółka cywilna to wyłącznie zobowiązaniowy stosunek cywilnoprawny, niemający odrębnej osobowości prawnej, którą można by było przeciwstawić podmiotowości prawnej wspólników¹. Przynależność do osób prawnych lub osób określonych w art. 33¹ KC jest bowiem uwarunkowana występowaniem przepisu nadającego zdolność prawną, a uregulowania takiego w odniesieniu do spółki cywilnej brak. Konsekwencją przyjęcia stanowiska o braku podmiotowości prawnej spółki cywilnej jest uznanie wspólników takiej spółki za przedsiębiorców² pod warunkiem, że w ramach danej spółki prowadzą zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły, a zatem działalność wyczerpującą definicję zawartą w art. 3 ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców³. Jeżeli wspólnikami takiej spółki są osoby fizyczne, podlegają one wpisowi do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, natomiast jeżeli uczestniczą w spółce osoby prawne lub osoby ustawowe uwidaczniają one fakt uczestnictwa w spółce cywilnej w rejestrze, w którym podlegają rejestracji⁴. Zgodnie bowiem z art. 38 pkt 1g KRSU wszystkie podmioty wpisane do rejestru przedsiębiorców oznaczane są wzmianką o wykonywaniu działalności gospodarczej z innymi podmiotami na podstawie umowy spółki cywilnej, o ile takowa sytuacja zachodzi. Przyjęcie takiego założenia ma doniosłe znaczenie w sferze prawa procesowego o czym dalej. W tym miejscu należy wskazać, że spółka cywilna nie ma zdolności sądowej, a przed sądem mają ją wyłącznie wspólnicy. Aktualność zachowało postanowienie

¹ G. Bieniek, Spółka cywilna. Problematyka prawna, Zielona Góra 2001.

² Wyr. SA w Poznaniu z 22.8.2012 r. (I ACa 602/12, Legalis).

³ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.

⁴ Zob. art. 17 ust. 1 PrPzed.

SN z 3.2.1995 r.⁵, w którym sformułowano tezę, że „spółka cywilna osób fizycznych nie może być także w sprawie gospodarczej pozywana pod nazwą (firmą) prowadzonego przedsiębiorstwa; jej oznaczenie jako strony powinno polegać na wskazaniu imion i nazwisk wszystkich wspólników oraz ich adresów”.

1.2. Spółka cywilna w określonych sytuacjach w obrocie

Nie można jednakże pomijać okoliczności, że w wielu istotnych obszarach działalności gospodarczej spółka cywilna jest ujmowana podmiotowo w ramach przepisów szczególnych nakazujących na potrzeby takiej regulacji w taki sposób ją traktować. Tak dzieje się w wypadku nadawania numeru identyfikacji podatkowej NIP, numeru statystycznego REGON, w zakresie podatku VAT, podatku od środków transportowych, umowy rachunku bankowego czy wreszcie w sferze prawa pracy, gdzie spółka cywilna, z mocy art. 3 KP, posiada przymiot pracodawcy nawet w sytuacji, gdy w spółce zatrudniony jest jej wspólnik⁶. Zgodnie z powołanym przepisem pracodawcą jest jednostka organizacyjna choćby nie posiadała osobowości prawnej, a więc również spółka cywilna⁷. Regulacja ta powoduje, że spółka cywilna jest stroną umowy o pracę, a co za tym idzie z zatrudnieniem przez spółkę pracownika łączą się określone obowiązki publicznoprawne.

1.3. Zawarcie i treść umowy spółki, klauzule umowne i zmiana umowy spółki

Najbardziej charakterystyczną cechą stosunku prawnego spółki cywilnej jest poczucie wspólnoty, oparte na więzi wspólników dążących do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego, stanowiącego główny element spółki cywilnej. Spółkę cywilną mogą tworzyć osoby fizyczne (w tym małoletnie), osoby prawne, a także jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej (np. spółka osobowa) oraz spółka kapitałowa, w tym spółka kapitałowa w organizacji. Nie może natomiast być wspólnikiem spółki cywilnej inna spółka cywilna. Z art. 860 § 2 KC wynika, że umowa spółki powinna być sporządzona na piśmie, nie jest to natomiast zastrzeżona forma, której niezachowanie skutkuje nieważnością umowy. W praktyce forma pisemna ma znaczenie dowodowe lub jest wymagana np. ze względu na przedmiot wnoszonego wkładu. W treści umowy spółki poza *essentialia negotii*, tj. określeniem wspólnego celu gospodarczego, przedmiotem działalności, udziałem w zyskach i stratach, czasem trwania warto zastanowić się nad wprowadzeniem w odniesieniu do praw i obowiązków wspólników bezpośredniego zakazu podejmowania przez poszczególnych wspólników działalności sprzecznej z interesem spółki lub działalności konkurencyjnej oraz wprowadzeniem klauzuli poufności, zobowiązującej wspólników do zachowania w tajemnicy treści umowy spółki i tajemnicy przedsiębiorstwa. Zwyczajowo w treści umowy spółki określa się również zakres praw wspólników przy prowadzeniu spraw spółki i jej reprezentacji odchodząc od modelu ustawowego. Charakter przepisów dotyczących reprezentacji i prowadzenia spraw spółki

⁵ II CR 157/94, niepubl.

⁶ Uchw. SN z 14.1.1993 r. (II CZP 21/92, niepubl.).

⁷ Wyr. SN z 18.2.1998 r. (II UKN 525/97, Legalis).

ma bowiem w większości charakter dyspozytywny i umową stron może być modyfikowany np. poprzez przyznanie prawa reprezentowania spółki danemu wspólnikowi lub dwóm spośród kilku na zasadzie reprezentacji łącznej. Nierzadko spotyka się w umowach spółek rozdział poszczególnych spraw pomiędzy wspólników np. o charakterze księgowym, pracowniczym, technologicznym, produkcyjnym przy czym pozostaje to bez wpływu na bezwzględnie obowiązującą zasadę odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki a czasem wprowadza niczym nieuzasadnioną kazuistykę. Dość często spotykane w umowach spółek są również klauzule następstwa prawnego polegające na zastrzeżeniu przez wspólnika będącego osobą fizyczną, że po jego śmierci do spółki wstąpią osoby będące jego spadkobiercami. W takim wypadku z chwilą otwarcia spadku wszyscy spadkobiercy wspólnika (ustawowi lub testamentowi) wchodzi do spółki jako wspólnik zbiorowy przy czym wstąpienie do spółki następuje z mocy prawa i nie wymaga złożenia jakiegokolwiek oświadczenia. Klauzula ta stanowi wyraz dbałości o interesy najbliższej rodziny wspólnika. Jeżeli natomiast żaden ze spadkobierców nie chce uczestniczyć w spółce, powinien z niej wystąpić na zasadach ogólnych⁸. Możliwe jest zawarcie w umowie zastrzeżenia, że w wypadku wielu spadkobierców do wykonywania praw i obowiązków zmarłego wspólnika wskazany zostanie jeden z jego spadkobierców lub osoba spoza ich grona wyznaczona przez spadkobierców. W umowie spółki dopuszcza się również zamieszczenie postanowień regulujących sposób zakończenia działalności spółki inny niż wskazane w ustawie, tryb i sposób dokonywania zmian umowy spółki, przykładowego zdefiniowania „ważnych powodów”, o których mowa w art. 869 i 874 KC.

Na uwagę zasługuje kwestia uregulowania w umowie spółki cywilnej możliwości i trybu dokonywania w niej zmian. Oczywiście jest, że w trakcie trwania umowy spółki sytuacja gospodarcza, ekonomiczna lub osobista wspólników może wymagać ingerencji w łączący wspólników stosunek zobowiązaniowy. Do zmiany umowy spółki dochodzi najczęściej z następujących powodów:

- 1) zmiana składu osobowego;
- 2) zmiana celu gospodarczego wspólnego wszystkim wspólnikom;
- 3) zmiana przedmiotu działalności;
- 4) zmiana zasad udziału w zyskach i stratach.

Co do zasady, zmiany umowy spółki wymagają jednomyślności. Odstępstwo od zasady jednomyślności przy zmianach umowy spółki jest dopuszczalne jedynie w sytuacji, gdy wyraźny zapis umowy przyjęty za zgodą wszystkich wspólników wyraźnie dopuszcza możliwość wprowadzenia zmian umowy większością głosów⁹. Postuluje się natomiast, aby zasada większości głosów jako wyjątek od jednomyślności dotyczyła określonej materii umownej możliwej do zmiany określonej w umowie spółki. Pogląd o możliwości wprowadzenia do umowy spółki cywilnej predyspozycji do dokonywania w niej zmian większością głosów wywodzi się z regulacji dotyczącej spółek osobowych, gdzie ustawodawca w art. 9 KSH wprowadził zasadę dopuszczalności umownego odstępowania od zasady jednomyślności. Niemniej, jeżeli skutkiem podjęcia uchwały większością głosów byłoby ograniczenie bądź pozbawienie uprawnień jednego ze wspólników lub nałożenie na niego dodatkowych obowiązków, to sięgając do zasad ogólnych, należy wyprowadzić wniosek, że w takiej sytuacji zaistnienie skutku takiej uchwały uzależnione będzie od zgody danego wspólnika.

⁸ G. Bieniek, *Spółka cywilna*, s. 53.

⁹ Podobnie: A. Herbert, [w:] A. Szajkowski (red.), *System Prawa Prywatnego*. Tom 16. *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2008.

Zaznaczenia wymaga również kwestia umieszczania w umowach spółki cywilnej nieważnych lub, co najmniej wątpliwych prawnie zapisów odwołujących się do rozwiązań właściwych spółkom handlowym. Regulacje dotyczące spółki cywilnej nie dopuszczają np. powoływania organów spółki, zakładając wyłącznie osobiste zaangażowanie wspólników w prowadzenie spraw spółki i jej reprezentację. Znajdujące się zatem w umowie zapisy dotyczące np. zarządu lub rady nadzorczej oraz przyznające im kompetencje na wzór rozwiązań zaczerpniętych ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością będą nieważne. Wszelkie umowne zmiany postanowień KC regulujące stosunki w spółce cywilnej, a mające walor *ius cogens* nie odniosą skutku. Tym samym modyfikacja zasad odpowiedzialności określonej w art. 864 KC czy też zasad dotyczących niepodzielności majątku wspólnego w trakcie trwania umowy spółki określona w art. 863 KC nie odniesie skutku, przy czym, zgodnie z art. 58 § 3 KC, jeżeli nieważnością dotknięta jest tylko część czynności prawnej, to – co do zasady – czynność pozostaje w mocy, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień umownych dotkniętych nieważnością cała umowa nie zostałaby zawarta. Wydaje się, że do nieważności całej umowy spółki cywilnej mogłoby dojść wyłącznie w wypadkach wyjątkowych i to nie z powodu postanowień umownych nieważnych w części, które można zastąpić treścią ustawy, a raczej z uwagi na brak zdolności do czynności prawnych osób chcących spółkę zawiązać.

1.4. Wkłady, charakter majątku spółki

Spółka cywilna powinna być ujmowana jako zbiorowość wspólników w spółce, złączona węzłem wspólności do niepodzielnej ręki¹⁰. Przyjęcie takiej konstrukcji determinuje natomiast określenie wewnętrznego ustroju spółki, zgodnie z którym wspólnicy nie tylko zobowiązują się do wniesienia wkładów, ale przede wszystkim do prowadzenia spraw spółki w sposób zmierzający do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego. Przez zawarcie umowy spółki cywilnej powstaje ustrój majątkowy określany mianem wspólności łącznej (art. 863 KC), który w istocie oznacza wspólny majątek wspólników, przy czym każdy z nich jest współwłaścicielem tego majątku do niepodzielnej ręki.

Majątek spółki tworzą wkłady wspólników. Znamienne jest to, że dla powstania spółki cywilnej nie jest konieczne wniesienie wkładów. Wnoszenie wkładów jest bowiem tylko jednym z możliwych sposobów realizacji wspólnego celu gospodarczego (art. 860 KC). Żaden z przepisów regulujących spółkę cywilną takiego wymogu nie statuuje (w przeciwieństwie do spółek osobowych). Niemniej jednak umowa spółki może taki obowiązek na wspólników nakładać. Wkład powinien być rozumiany szeroko i może występować w postaci zarówno pieniężnej, jak i niepieniężnej. Powszechnie przyjmuje się, że przedmiotem wkładu mogą być pieniądze, ale również rzeczy (ruchomości jak i nieruchomości) oraz prawa (wierzycelności, prawa własności przemysłowej, prawa autorskie, papiery wartościowe, udziały w spółce z o.o., prawa z rejestracji znaku towarowego¹¹) i świadczenie usług. Przedmiotem wkładu może być również wniesienie rzeczy tylko do używania (korzystanie z maszyny, samochodu należącego do wspólnika). W wypadku wierzycelności postuluje się, aby były one wymagalne i zaskarżalne, a co za tym idzie tworzyły dla spółki ekonomiczną wartość. Tylko wierzycelność ściągalna może mieć przymiot wkładu¹². Przedmiotem wkładu może być również najem, leasing i dzierżawa

¹⁰ M. Podleś, L. Siwik, Spółka cywilna w obrocie gospodarczym, Warszawa 2015.

¹¹ Uchw. SN z 2.3.1993 r. (III CZP 123/92, Legalis).

¹² J. Ciszewski, Spółka cywilna, Poznań 2000.

przy czym wniesienie do spółki takiego prawa wymaga odpowiednio zgodny wynajmującego, leasingodawcy/finansującego lub wydierżawiającego wyrażonej np. w formie aneksu do umowy. Wówczas w miejsce wspólnika wstąpi spółka. W tym miejscu warto zaznaczyć, że przepisy nie nakładają obowiązku wyceny wkładów niepieniężnych w spółce, jednakże wydaje się to być kwestia istotna z punktu widzenia kontroli stanu technicznego tych składników, jak również z punktu widzenia wystąpienia ze spółki wspólnika, który dany wkład wniósł. Przepisy bowiem jako formę rozliczenia z występującym wspólnikiem wskazują wypłatę wartości pieniężnej jego wkładu oznaczonego w umowie spółki.

W wyniku wniesienia przez wspólników wkładów do spółki powstaje jej majątek. Jest on w trakcie trwania spółki powiększany o dochody jakie spółka uzyskuje z prowadzonej działalności w czasie jej trwania, a także o inne przysporzenia powstałe wskutek czynności prawnych związanych z przeniesieniem praw. Majątek ten stanowi współwłasność wspólników o charakterze łącznym, u którego źródła leży szczególny stosunek osobisty jakim jest umowa spółki¹³. Cechą współwłasności łącznej jest to, że brak jest określenia udziałów w rzeczy wspólnej. Mimo że ustawodawca w art. 869 i 870 KC posługuje się pojęciem udziału, nie zmienia to faktu, iż prawo wspólnika do majątku spółki oparte jest na zasadzie niepodzielności tego prawa. Niepodzielność ta pociąga za sobą szereg skutków. Przede wszystkim konsekwencją takiego ukształtowania stosunków majątkowych w spółce jest regulacja zawarta w art. 863 KC stanowiącym przepis bezwzględnie obowiązujący, co oznacza, że klauzulami umownymi wspólnicy nie mogą kreować swobody rozporządzania udziałem, domagać się podziału majątku wspólnego lub dopuszczać możliwość, że wierzyciel wspólnika w czasie trwania spółki będzie mógł żądać zaspokojenia z jego udziału w majątku wspólnym wspólników lub z udziału w poszczególnych jego składnikach. Rozporządzenie dokonane wbrew przepisom byłoby bezwzględnie nieważne na podstawie art. 58 § 1 KC w zw. z art. 863 § 1 KC. Oczywiście jest, że wspólnik może rozporządzać prawami, które nie stanowią wspólnego majątku wspólników, np. wierzytelnością z tytułu czynszu za lokal, który wynajął spółce, prawem wypłaty należnej mu części zysku czy też roszczeniem o zwrot wydatków poniesionych w związku z prowadzeniem spraw spółki.

1.5. Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki

Zgodnie z art. 864 KC za zobowiązania spółki cywilnej, jej wspólnicy ponoszą odpowiedzialność solidarną. Przepis ten jako nieliczny dla tej instytucji ma charakter bezwzględnie obowiązujący¹⁴. Jakikolwiek próby jego wyłączenia są nieważne z mocy samego prawa. Na podobnym stanowisku stanął SA w Katowicach w wyroku z 20.6.1995 r.¹⁵, zgodnie z którym za zobowiązania spółki cywilnej jej wspólnicy odpowiedzialni są solidarnie. Umowa zawarta między wspólnikiem takiej spółki w zakresie przejęcia lub zwolnienia z odpowiedzialności majątkowej za zobowiązania spółki wywiera skutki prawne jedynie między byłymi wspólnikami (np. w zakresie regresu). Nie powoduje natomiast żadnych skutków prawnych w stosunku do osób trzecich. Z punktu widzenia odpowiedzialności za zobowiązania spółki należy dokonać rozdziału na odpowiedzialność cywilnoprawną oraz odpowiedzialność administracyjnoprawną wspólników spółki. Cechą charakterystyczną odpowiedzialności cywilnoprawnej na

¹³ Wyr. SN z 24.11.2005 r. (III CK 207/05, Legalis).

¹⁴ Wyr. SN z 15.11.1998 r. (I CKN 879/97, Legalis).

¹⁵ I ACr 285/95, Legalis.

gruncie art. 366 KC jest przyjęcie, że obejmuje ona cały majątek dłużnika stanowiący przedmiot zaspokojenia roszczeń. Mając na względzie wcześniejsze uwagi związane z brakiem po stronie spółki cywilnej zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych, przyjmując należy, że sama spółka nie może stać się dłużnikiem w stosunku zobowiązaniowym ani zaciągnąć samodzielnie zobowiązania. Konsekwencją uznania wspólników spółki za przedsiębiorców jest uznanie ich za uprawnionych do zaciągnięcia zobowiązania, wówczas to po jednej ze stron umowy występuje zespół osób – wspólników związanych jednocześnie postanowieniami zawartej przez nich umowy spółki. Co istotne, wspólnik lub wspólnicy działający zgodnie z ustalonymi w umowie zasadami reprezentacji poprzez zaciągnięcie zobowiązania skutecznie wiążą nie tylko siebie, ale również pozostałych wspólników.

Określona w art. 864 KC odpowiedzialność solidarna wspólników za zobowiązania spółki dotyczy wyłącznie zobowiązań powstałych w związku z obranym przez wspólników wspólnym celem gospodarczym, w ramach struktury organizacyjnej spółki, a ponadto:

- 1) zobowiązanie zostało zaciągnięte we wspólnym imieniu, a nie w imieniu własnym poszczególnych wspólników;
- 2) powstało wskutek działania lub zaniechania prawidłowo umocowanych wspólników w ramach wykonywania czynności związanych z osiągnięciem wspólnego celu gospodarczego.

Źródłem powstania takiego zobowiązania mogą być zarówno zdarzenia prywatnoprawne (umowy), jak i publicznoprawne (zaległości podatkowe, składowe, celne).

Wspólnicy spółki cywilnej ponoszą odpowiedzialność solidarną za niezapłacone składki z tytułu ubezpieczenia społecznego, ustalone na podstawie przepisów ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹⁶. Przyjmuje się bowiem, że zobowiązania wspólników spółki cywilnej z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne mają charakter zobowiązań związanych z działalnością spółki, stąd niedopełnienie przez któregośkolwiek ze wspólników spółki obowiązku zapłaty tych składek sprowadza ich solidarną odpowiedzialność. Jeżeli jeden ze wspólników uchyli się od obowiązku płatności składek na ubezpieczenie społeczne, drugi nie może uchylić się od solidarnej odpowiedzialności, że taki obowiązek jest sprzeczny z zasadami współżycia społecznego¹⁷.

Wyżej wskazana konstrukcja ma również zastosowanie przy odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe. Odpowiedzialność wspólników również ma charakter solidarny znajdujący oparcie w art. 115 § 1 ustawy z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa¹⁸. Zgodnie z zawartą tam regulacją wspólnik spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej oraz komplementariusz spółki komandytowej albo komandytowo-akcyjnej odpowiada całym swoim majątkiem solidarnie ze spółką i z pozostałymi wspólnikami za zaległości podatkowe spółki. Paragraf 1 tego artykułu stosuje się również do odpowiedzialności byłego wspólnika za zaległości podatkowe z tytułu zobowiązań, których termin płatności upływał w czasie, gdy był on wspólnikiem, oraz zaległości wymienione w art. 52 oraz 52a OrdPodU powstałe w czasie, gdy był on wspólnikiem. Za zobowiązania podatkowe powstałe na podstawie odrębnych przepisów, po rozwiązaniu spółki, za zaległości podatkowe z tytułu zobowiązań, których termin płatności upływał po rozwiązaniu spółki, oraz za zaległości wymienione w art. 52 oraz 52a OrdPodU powstałe po rozwiązaniu spółki, odpowiadają osoby będące wspólnikami w momencie rozwiązania spółki. Rozwiązanie spółki cywilnej powoduje niemożność wszczęcia i prowadzenia wobec niej postępowania

¹⁶ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1009 ze zm.

¹⁷ Wyr. SA w Katowicach z 29.4.1999 r. (III AUa 56/99, Legalis).

¹⁸ T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.

podatkowego¹⁹. Rozwiązanie spółki cywilnej skutkuje tym, że traci ona podmiotowość podatkowoprawną na gruncie ustawy o podatku od towarów i usług, co powoduje, iż z tym samym momentem traci ona również zdolność procesową do bycia stroną w postępowaniu podatkowym prowadzonym na podstawie Ordynacji podatkowej. Jeżeli spółka cywilna przestała istnieć w określonej dacie (co jednak powinno zostać jednoznacznie ustalone), tym samym przestał istnieć podmiot określonych zobowiązań podatkowych. W konsekwencji przestała istnieć ta strona, która mogłaby występować w postępowaniu podatkowym dotyczącym określenia jej zobowiązań. Wówczas wobec spółki postępowania nie mogą się toczyć, nie może też być wydana wobec niej decyzja określająca jej zobowiązanie.

Doktryna i orzecznictwo w sposób jednolity stoją na stanowisku, że odpowiedzialność wspólników za zobowiązania podatkowe spółki jest niezależna od wysokości udziału wspólnika w spółce oraz stopnia jego zaangażowania w sprawy spółki. W wypadku spełnienia świadczenia przez jednego ze wspólników ma on prawo żądania odpowiedniego zwrotu od pozostałych wspólników. Odpowiedzialność ta jest bowiem ujmowana jako niezależna od zawinienia, solidarna i obiektywna. Co więcej, nie ma możliwości, aby umową wspólników ukształtować obowiązek podatkowy. Obowiązek taki kształtowany jest bowiem przepisami ustawy i posiada charakter publicznoprawny, a nie prywatnoprawny.

Wspólnicy spółki cywilnej nie ponoszą natomiast odpowiedzialności solidarnej za niezapłacone składki zdrowotne, składki na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych oraz Fundusz Pracy²⁰. Pogląd ten znalazł oparcie w treści art. 32 SystUBSpołU, który nie wprowadza odpowiedniego odesłania do przepisów tej ustawy w kwestii odpowiedzialności wspólników spółki cywilnej za te zobowiązania. Pogląd ten jest jednak dyskusyjny. W orzecznictwie podnosi się bowiem, że art. 864 KC nie różnicuje zobowiązań na prywatnoprawne i publicznoprawne zatem odpowiedzialność określona w art. 864 KC powinna dotyczyć wszystkich zobowiązań bez względu na źródło ich powstania, chyba że istnieje przepis szczególny (np. art. 115 OrdPodU)²¹.

Źródłem zobowiązań spółki są w zasadniczej części czynności prawne zawarte przez wspólników. Powinni oni działać dokonując tych czynności w imieniu i na rzecz spółki. Ważna reprezentacja przy zawarciu umowy handlowej gwarantuje związanie odpowiedzialnością wszystkich wspólników. W przeciwnym razie odpowiedzialne za zobowiązanie będą osoby podpisujące kontrakt.

Na krąg osób odpowiedzialnych za zobowiązania spółki niewątpliwie wpływa moment powstania zobowiązania. W zakresie składu osobowego spółki cywilnej odpowiedzialność można przypisać zarówno tym wspólnikom, którzy uczestniczyli w spółce w momencie zaciągnięcia długu, jak i tym, którzy do spółki przystąpili przyjmując jednocześnie na siebie odpowiedzialność za powstałe wcześniej zobowiązanie (kumulatywne przystąpienie do długu).

Wskazany podział można odnieść po pierwsze, do sytuacji wspólnika, który ze spółki występuje. Odpowiedzialność takiej osoby za zobowiązania nie ustaje z momentem wystąpienia ze spółki, zbycia udziału czy rozwiązania spółki, lecz nadal trwa. Pozostaje ona niezależna od tego, czy dokonano już rozliczenia między wspólnikami. Dzieje się tak dlatego, że odpowiedzialność za zobowiązania spółki ma charakter zewnętrzny do stosunków panujących w spółce i ma służyć przede wszystkim ochronie wierzycieli. Zakres takiej odpowiedzialności jest jednak ograniczony i odnosi się do zobowiązań powstałych do daty, kiedy wspólnikowi

¹⁹ Wyr. WSA w Poznaniu z 8.10.2009 r. (I SA/Po 644/09, Legalis).

²⁰ Wyr. WSA w Warszawie z 6.4.2005 r. (III SA/Wa 263/05, Legalis).

²¹ Uchw. SN z 4.6.2008 r. (II UZP 3/08, Legalis); wyr. SN z 18.3.2010 r. (II UK 303/09, Legalis).

przysługiwał status wspólnika spółki. Za zobowiązania powstałe po dacie wystąpienia ze spółki lub zbycia praw i obowiązków na rzecz osoby trzeciej były wspólnik nie odpowiada. Nie jest również możliwe umowne zwolnienie wspólnika z odpowiedzialności za zobowiązania spółki. Takie postanowienie byłoby nieważne i nie wpływało na prawa wierzycieli do żądania spełnienia zobowiązania²². Możliwe jest natomiast zwolnienie wspólnika z długu, jednakże z uwagi na treść art. 508 KC do skutecznego zwolnienia z długu może dojść wyłącznie za zgodą wierzyciela, a nie wskutek uzgodnień między wspólnikami.

W odniesieniu do odpowiedzialności za zobowiązania spółki wspólnika, który do spółki przystępuje, należy zauważyć pewne rozbieżności w orzecznictwie. W orzecznictwie SN z lat 60. XX w. wskazywano, że wspólnik spółki cywilnej nie odpowiada za zobowiązania spółki powstałe przed jego przystąpieniem do spółki, dopuszczając jednocześnie przejęcie przez przystępującego wspólnika zobowiązań oraz uprawnień za zgodą pozostałych wspólników, w tym ustępujących ze spółki.

Najnowsze orzecznictwo SN przyjmuje odmienne zapatrywanie na tę kwestię przede wszystkim wskutek interpretacji art. 864 KC. Przepis ten, konstruując zasadę odpowiedzialności solidarnej wspólników za zobowiązania spółki, nie różnicuje tej odpowiedzialności z uwagi na moment powstania zobowiązania²³. Przyjmując taki pogląd, należy uznać, że odpowiedzialność wspólnika spółki cywilnej za zobowiązania spółki będzie obejmować również zobowiązania powstałe przed jego przystąpieniem do spółki. Należy jednak wskazać, że w orzecznictwie istnieją – aczkolwiek odosobnione, poglądy odmienne²⁴.

Charakter odpowiedzialności wspólnika będzie zależał od tego czy wierzyciel swoje roszczenie skieruje do majątku wspólnego wspólników (majątek do niepodzielnej ręki) czy też do majątku osobistego wspólnika. Za zobowiązania spółki, wspólnicy ponoszą odpowiedzialność swoimi majątkami osobistymi. Ma ona charakter osobisty, nieograniczony, pierwszorzędowy, zewnętrzny, bezpośredni i solidarny. Każdy wspólnik odpowiada za zobowiązania spółki osobiście i bez ograniczenia, a więc całym swoim majątkiem teraźniejszym i przyszłym. Konsekwencją przyjęcia odpowiedzialności pierwszorzędnej jest to, że wierzyciel nie musi podejmować próby zaspokojenia swojego roszczenia z majątku wspólnego wspólników, aby zwrócić się do majątku osobistego wspólników. Wierzycielowi przysługuje zatem wybór z jakiej masy majątkowej będzie chciał się zaspokoić. Zaspokojenie wierzyciela przez któregośkolwiek z dłużników zwalnia pozostałych.

Skutkiem wprowadzenia do umowy spółki zasady odpowiedzialności solidarnej określonej w art. 366 KC jest to, że do wzajemnych stosunków między wspólnikami ponoszącymi odpowiedzialność solidarną znajdą wprost zastosowanie przepisy księgi trzeciej, tytułu II pt. „Wielość dłużników albo wierzycieli”, działu I „Zobowiązania solidarne Kodeksu Cywilnego”. Skutki solidarności to przede wszystkim wspomniana już zasada odpowiedzialności wspólnika za dług do pełnej wysokości oraz:

- 1) działania i zaniechania wspólników nie mogą szkodzić pozostałym (art. 371 KC);
- 2) przerwanie lub zawieszenie biegu terminu przedawnienia przez jednego ze wspólników nie ma skutku wobec pozostałych (art. 372 KC);
- 3) zwolnienie z długu lub zrzeczenie się solidarności przez wierzyciela względem jednego wspólnika nie ma skutku względem pozostałych (art. 373 KC);

²² Wyr. SA w Katowicach z 20.6.1995 r. (I ACr 285/95, Legalis).

²³ Wyr. SN z 28.10.2003 r. (I CK 201/02, Legalis).

²⁴ Wyr. SA w Katowicach z 18.12.2014 r. (I ACa 818/14, Legalis).

- 4) odnowienie dokonane między wierzycielem, a jednym ze współników zwalnia pozostałych, chyba że wierzyciel zachowa przeciwko nim swoje prawa (art. 374 § 1 KC);
- 5) współnik może się bronić zarzutami, jakie przysługują mu osobiście względem wierzyciela, jak również tymi, które ze względu na sposób powstania lub treść zobowiązania są wspólne wszystkim współnikom (art. 375 § 1 KC);
- 6) wyrok zapadły na korzyść współnika zwalnia pozostałych, jeżeli uwzględnia zarzuty, które są im wszystkim wspólne (art. 375 § 2 KC);
- 7) jeżeli jeden ze współników spełnił świadczenie, treść umowy spółki rozstrzyga o tym, czy i w jakich częściach może on żądać zwrotu od pozostałych; w razie braku ustaleń może on żądać zwrotu w częściach równych, a część przypadająca na współnika niewypłacalnego przypada na pozostałych (art. 376 § 1 i 2 KC);
- 8) zwłoka wierzyciela względem jednego ze współników ma skutek względem pozostałych (art. 374 § 2 KC)²⁵.

Dopełnieniem zasady solidarności łączącej współników spółki cywilnej z mocy ustawy jest możliwość podnoszenia wspólnych wszystkim współnikom zarzutów ze skutkiem dla pozostałych. Zarzuty te albo wiążą się z realizacją uprawnień kształtujących albo pozostają od nich niezależne.

Do zarzutów niezwiązanych z realizacją uprawnień kształtujących należy zaliczyć:

- 1) nieważność umowy;
- 2) wygaśnięcie zobowiązania wskutek jego wykonania;
- 3) zwolnienie spółki z długu przez wierzyciela;
- 4) zwalniające przejęcie długu;
- 5) niemożliwość świadczenia;
- 6) przyczynienie się do powstania szkody;
- 7) nadużycie prawa podmiotowego;
- 8) przedawnienie roszczenia;
- 9) upływ terminu zawitego;
- 10) prawo zatrzymania;
- 11) odroczenie lub nienadejście terminu spełnienia świadczenia²⁶.

Natomiast podniesienie zarzutu, z którym związana jest realizacja uprawnienia kształtującego, wymaga złożenia oświadczenia przez tych ze współników, którzy mają prawo reprezentowania spółki. Tylko bowiem oświadczenie złożone przez osoby upoważnione do reprezentacji spółki będzie złożone ze skutkiem dla pozostałych.

1.6. Zmiany w składzie osobowym spółki

Kwestia zmienności składu osobowego spółki cywilnej była już wyżej sygnalizowana z uwagi na dopuszczalność wprowadzenia do umowy spółki tzw. klauzuli następstwa prawnego. Jest to jeden z przypadków, kiedy ustawodawca wprowadza odstępstwa od niezmienności składu osobowego spółki. Do sytuacji takiej może dojść również z uwagi na zmianę planów wspólnika czy też określone kwestie natury gospodarczej, kiedy to pozostawanie w spółce będzie dla danego współnika nieatrakcyjne. Zasadniczo współnik może rozważyć wystąpienie ze spółki, które powinno być poprzedzone wypowiedzeniem przez niego swojego udziału spółkowego,

²⁵ M. Podleś, L. Siwik, *Spółka cywilna*, s. 118.

²⁶ *Ibidem*.

jak również może zmierzać do wstąpienia w jego miejsce innej osoby. W takim wypadku wspólnik, który występuje ze spółki zawiera z osobą trzecią umowę, na mocy której przenosi na tę osobę prawa i obowiązki ze stosunku spółki. Dla skuteczności takiej czynności nie jest konieczna zgoda wierzycieli, gdyż ich interes jest wystarczająco chroniony, konieczna jest natomiast zgoda pozostałych wspólników. Ponadto, możliwe jest rozszerzenie składu osobowego spółki poprzez przystąpienie do spółki nowego wspólnika. Ta ostatnia zmiana w składzie osobowym następuje za zgodą pozostałych wspólników i o ile umowa spółki taką możliwość przewiduje²⁷. Nie ulega natomiast wątpliwości, że pozostanie w spółce tylko jednego wspólnika niweczy spółkę, gdyż do jej funkcjonowania konieczne jest współdziałanie co najmniej dwóch wspólników. Należy pamiętać o doniosłych konsekwencjach w sferze praw majątkowych wspólników przystępujących do spółki. Otóż w związku z wstąpieniem do spółki nowy wspólnik uzyskuje nieokreślony udział w majątku spółki już zgromadzonym, a w wypadku wniesienia przez niego wkładu do spółki także pozostający w spółce wspólnicy są beneficjentami tego wkładu, który od momentu przystąpienia stanowi majątek objęty wspólnością łączną. W przypadku gdy w skład majątku spółki wchodzi nieruchomość to przystąpienie nowego wspólnika do spółki powinno mieć formę aktu notarialnego. Tylko wówczas taki wspólnik będzie podlegał ujawnieniu w księdze wieczystej nieruchomości wchodzącej w skład majątku spółki²⁸. Zmiana wspólnika nie powoduje powstania nowej spółki²⁹.

Jak już wcześniej sygnalizowano odpowiednia klauzula umowna umożliwia wstąpienie do spółki spadkobierców zmarłego wspólnika, która to czynność nie jest obwarowana w sposób szczególny, co do formy. Jeżeli spadkobierców jest więcej, wskazują oni bądź spośród siebie lub spoza swojego grona osobę, która będzie reprezentowała zmarłego wspólnika. Jeżeli natomiast spadkobiercy wspólnika nie mają woli wstąpienia do spółki mogą albo odrzucić spadek stosownie do treści art. 1015 § 1 KC, albo wypowiedzieć udział na zasadach ogólnych (art. 869 KC). Jeżeli umowa spółki nie przewiduje wstąpienia do niej spadkobierców zmarłego wspólnika przystąpienie takiej osoby jest możliwe, o ile wszyscy pozostali wspólnicy wyrażą na to zgodę. W braku takiej zgody pozostali wspólnicy mają obowiązek rozliczyć się z następcami prawnymi zmarłego wspólnika według zasad obowiązujących na wypadek wystąpienia wspólnika ze spółki.

Przystąpienie do spółki nowego wspólnika bądź wstąpienie nowego wspólnika do spółki wskutek translatywnego przeniesienia praw i obowiązków rodzi pytanie o zakres odpowiedzialności takich osób za zobowiązania spółki. W szczególności nasuwa się pytanie czy wspólnik przystępujący do spółki lub wstępujący do niej w miejsce poprzedniego wspólnika odpowiada za zobowiązania tej spółki powstałe przed datą jego przystąpienia. Zgodnie z art. 864 KC zobowiązaniami spółki w rozumieniu tego przepisu są wszelkie zobowiązania powstałe w czasie trwania spółki w związku z działaniami podejmowanymi dla osiągnięcia przez nią określonego celu gospodarczego. Co więcej, tytuł powstania takiego zobowiązania jest obojętny i jego źródłem może być obowiązek publicznoprawny, umowa, czyn niedozwolony czy bezpodstawne wzbogacenie. Powszechnie przyjmuje się, że odpowiedzialność za zobowiązania spółki ponoszą zarówno aktualni wspólnicy, jak również byli wspólnicy³⁰. Stąd też za zobowiązania powstałe przed przystąpieniem wspólnika do spółki odpowiada on wobec osób trzecich solidarnie z pozostałymi wspólnikami, gdyż przepis ustawy nie różnicuje odpowiedzialności

²⁷ Wyr. SA w Łodzi z 23.4.2013 r. (I ACa 1421/12, Legalis).

²⁸ Uchw. SN z 9.2.2007 r. (III CZP 164/06, Legalis).

²⁹ Wyr. WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 13.9.2012 r. (II SA/Go 529/12, Legalis).

³⁰ Wyr. SN z 24.9.2008 r. (II CNP 49/08, Legalis).

ze względu na moment powstania długu³¹. Bez znaczenia dla zakresu odpowiedzialności wspólników przystępujących do spółki wobec osób trzecich są zapisy umów czy porozumień, w oparciu o które dokonują się zmiany w składzie osobowym spółki. Zapisy modyfikujące zasady odpowiedzialności określone w art. 864 KC pozostają bezskuteczne wobec osób trzecich i wspólnik nie może się na nie skutecznie powoływać. Takie postanowienia umowne wywierają wyłącznie skutek *inter partes*, np. w zakresie regresu.

Przy okazji omówienia generalnej zasady odpowiedzialności za zobowiązania wspólnika przystępującego do spółki wspomniano, że odpowiedzialność ta plasuje się na równi z odpowiedzialnością wspólnika, który ze spółki występuje i trwa do czasu spełnienia zobowiązania ze wszystkimi skutkami dla odpowiedzialności solidarnej. Zamiar wystąpienia przez wspólnika ze spółki – poza zbyciem praw i obowiązków ze stosunku spółki – może być również zrealizowany w drodze wypowiedzenia udziału. Wypowiedzenie takie dla swojej skuteczności musi zostać złożone wszystkim pozostałym wspólnikom, a nie tylko tym uprawnionym do reprezentacji spółki. Trzeba bowiem pamiętać, że zasady reprezentacji obowiązują w stosunku do osób trzecich i nie mają żadnego znaczenia w stosunkach wewnętrznych między wspólnikami. Umowa spółki może przewidywać inny okres wypowiedzenia niż określony w art. 869 § 1 KC z wyjątkiem umów, gdzie czas trwania spółki jest oznaczony, wówczas wypowiedzenie udziału jest możliwe jedynie w trybie nadzwyczajnym z ważnych powodów, bez zachowania okresu wypowiedzenia. Rozumienie pojęcia „ważne powody” zależy oczywiście od okoliczności konkretnego przypadku. Jak wskazano we wcześniejszej części pracy dopuszczalne jest w ramach swobody umów wprowadzenie przykładowego katalogu ważnych powodów wystąpienia ze spółki w samej umowie, lecz wyliczenie to zawsze będzie miało jedynie charakter przykładowy. Ważne powody mogą mieć zarówno charakter subiektywny, jak i obiektywny np. dłuższa choroba, utrata zdolności działania w celu istotnym dla interesów spółki, zmiana miejsca zamieszkania, brak wzajemnego zaufania między wspólnikami³². Uprawnienie do wypowiedzenia udziału w spółce przysługuje również wierzycielowi osobistemu wspólnika pod warunkiem spełnienia określonych warunków. Wierzyciel osobisty wspólnika, aby zrealizować uprawnienie określone w art. 870 KC po bezskuteczności egzekucji z majątku osobistego wspólnika musi uzyskać zajęcie praw przysługujących temu wspólnikowi na wypadek wystąpienia ze spółki lub jej rozwiązania.

Wystąpienie wspólnika ze spółki rodzi określone skutki w sferze majątku spółki. Z momentem wystąpienia wspólnik traci prawo do udziału w majątku spółki, a do rozliczenia z pozostałymi wspólnikami dochodzi, o ile umowa nie stanowi inaczej, na zasadach określonych w KC. Co do zasady, ustępującemu wspólnikowi wypłaca się w pieniądzu wartość wniesionych wkładów. Jeżeli wkład wspólnika polegał na wniesieniu rzeczy tylko do używania, rzecz ta podlega zwrotowi w naturze. Ponadto, przy rozliczeniu z ustępującym wspólnikiem zgodnie z treścią art. 871 KC należy wypłacić mu również taką część wartości majątku wspólnego pozostałego po odliczeniu wartości wkładów pozostałych wspólników, jaka odpowiada stosunkowi, w którym występujący wspólnik uczestniczył w zyskach spółki. Z powyższego przepisu wynika, że wspólnik występujący ze spółki zachowuje prawo do części majątku spółki w postaci udziału powstałym z wkładów oraz udziału w zysku, a na istnienie i zakres tego prawa nie mają wpływu ani tryb, ani przyczyny wystąpienia ze spółki³³. Moment rozliczenia z występującym wspólnikiem powinien nastąpić bez zwłoki. Jeżeli wystąpienie

³¹ Wyr. SN z 28.10.2003 r. (I CK 201/02, Legalis).

³² Wyr. SN z 13.9.1946 r. (C 409/46, Legalis).

³³ G. Bieniek, Spółka cywilna.

wspólnika ze spółki odbywa się za wypowiedzeniem, okres ten powinien być dla innych wspólników czasem na przygotowanie rozliczenia. Mając na uwadze, że przepisy regulujące sposób rozliczenia z ustępującym wspólnikiem mają charakter względny, zapisy umowy mogą przewidywać, że rozliczenie nastąpi dopiero po rozwiązaniu spółki np. w zamian za stosowne wynagrodzenie dla występującego wspólnika. Należy również pamiętać o zachowaniu stosownej formy wypowiedzenia umowy spółki, w sytuacji gdy w skład jej majątku wchodzi nieruchomość, a jako jej właściciele ujawnieni w księdze wieczystej są wszyscy wspólnicy w tym wspólnik, który udział wypowiedział. W doktrynie istnieją rozbieżności, co do zachowania formy wypowiedzenia udziału w takiej sytuacji, niemniej jednak za trafne należy uznać stanowisko SN, w którym zaznaczono, że stosownie do treści art. 31 ust. 1 ustawy z 6.7.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece³⁴ dla wpisania zmiany właściciela w księdze wieczystej konieczne jest zachowanie, co najmniej formy pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym. W konsekwencji oświadczenie wspólnika o wypowiedzeniu udziału powinno zostać złożone w takiej formie³⁵. W kolejnych oświadczeniach SN przyjął bardziej restrykcyjne stanowisko, co do formy czynności wypowiedzenia udziału w spółce w sytuacji, gdy znajduje się w jej majątku nieruchomość. Sąd Najwyższy uznał bowiem, że wymagana jest taka sama forma jak przy przeniesieniu własności nieruchomości, a więc forma aktu notarialnego³⁶. Niezachowanie formy szczególnej nie powoduje jednak nieważności dokonanego wypowiedzenia. Skutkiem niezachowania formy szczególnej jest natomiast brak możliwości dokonania zmiany w księdze wieczystej nieruchomości wchodzącej w skład majątku spółki, ale i tutaj brak jednolitości w orzecznictwie SN. W postanowieniu z 16.3.2005 r.³⁷ SN dopuszczał wykreślenie wspólnika na podstawie oświadczenia o wypowiedzeniu sporządzonego w zwykłej formie pisemnej, natomiast w kolejnym judykacie wskazywał, że konieczna jest forma szczególna wypowiedzenia udziału, tj. forma pisemna z podpisem notarialnie poświadczonym. Ostatecznie literalne brzmienie przepisu prowadzi do wniosku, że dla dokonania zmiany w dziale II księgi wieczystej konieczne jest przedłożenie wypowiedzenia przez wspólnika udziału w spółce w formie pisemnej z podpisem notarialnie poświadczonym lub wywiedzenie powództwa w trybie art. 10 KWU zmierzającego do usunięcia niezgodności między treścią księgi wieczystej, a rzeczywistym stanem prawnym³⁸.

Każda zmiana w składzie osobowym w spółce cywilnej wymaga dokonania odpowiednich zgłoszeń w CEIDG, urzędzie statystycznym oraz urzędzie skarbowym.

1.7. Spółka cywilna w stosunkach małżeńskich

Na spółkę cywilną jako formę prowadzenia działalności gospodarczej przez małżonków lub w której uczestniczy osoba pozostająca w związku małżeńskim, należy spojrzeć przede wszystkim przez pryzmat skuteczności rozporządzenia składnikami majątku wspólnego na rzecz spółki, odpowiedzialności oraz ewentualnych rozliczeń między małżonkami z tytułu uczestnictwa w spółce po ustaniu między nimi wspólności ustawowej. Punktem wyjścia dla dalszych rozważań jest ustalenie w jakim ustroju małżeńskim pozostają małżonkowie.

³⁴ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1728 ze zm.

³⁵ Post. SN z 14.1.2005 r. (III CKN 177/04, niepubl.).

³⁶ Wyr. SN z 4.4.2008 r. (I CSK 473/07, Legalis).

³⁷ II CK 700/04, Legalis.

³⁸ Post. SN z 14.1.2005 r. (III CKN 177/04, niepubl.).

Jeżeli małżonkowie pozostają w ustroju małżeńskiej wspólności ustawowej określonej w art. 31 KRO, to zgodnie z brzmieniem art. 36 § 3 KRO małżonek może zarządzać bez zgody drugiego małżonka składnikami majątkowymi, które wprawdzie należą do majątku wspólnego, jednakże służą mu do wykonywania zawodu lub prowadzenia przez niego działalności. Składniki te mogą zatem stanowić również przedmiot wkładu do spółki na równi ze składnikami należącymi do majątku osobistego małżonka. Artykuł 36 § 2 KRO stanowi, że zarząd majątkiem wspólnym może sprawować samodzielnie każde z małżonków. Wykonywanie zarządu obejmuje czynności, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku. Drugie z małżonków może zgłosić wobec takiej czynności sprzeciw (z wyjątkiem czynności w bieżących sprawach życia codziennego lub zmierzającej do zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny albo podejmowanej w ramach działalności zarobkowej), który będzie skuteczny wobec osoby trzeciej, jeśli mogła się z nim zapoznać przed dokonaniem czynności. Zgłoszenie takiego sprzeciwu skutkuje wówczas nieważnością czynności prawnej. Natomiast jeżeli sprzeciw do wspólników spółki nie dotarł przed dokonaniem czynności są oni chronieni z uwagi na treść art. 38 KRO odwołującego się do przepisów o ochronie osób, które w dobrej wierze dokonały czynności prawnej z osobą nieuprawnioną do rozporządzenia prawem. Za przepis o ochronie nabywcy w dobrej wierze w odniesieniu do ruchomości uznaje się art. 169 KC, natomiast w odniesieniu do nieruchomości art. 5–9 KWU dotyczące rękopisami wiary publicznej ksiąg wieczystych.

Bardzo restrykcyjnie ustawodawca potraktował natomiast czynności prawne określone w art. 37 KRO, które nie mogą być dokonane bez zgody drugiego małżonka. Zgodnie z treścią tego przepisu zgoda drugiego małżonka potrzebna jest do dokonania:

- 1) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia własności nieruchomości, użytkowania wieczystego, jak również prowadzącej do oddania nieruchomości do używania lub pobierania pożytków;
- 2) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, nieodpłatnego nabycia prawa rzeczowego, którego przedmiotem jest budynek lub lokal;
- 3) czynności prawnej prowadzącej do zbycia, obciążenia, odpłatnego nabycia i wydzierżawienia gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa;
- 4) darowizny z majątku wspólnego poza drobnymi darowiznami zwyczajowo przyjętymi.

Dokonanie takiej czynności bez wymaganej zgody prowadzi do tzw. bezskuteczności zawieszanej, która w wypadku nieudzielenia zgody przez drugiego małżonka, lub po upływie wyznaczonego do jej wyrażenia terminu przekształca się w bezwzględną nieważność (§ 2 art. 37 KRO).

Wraz z chwilą wniesienia do spółki wkładu przez małżonka-wspólnika, którego przedmiot pochodzi z majątku wspólnego małżonków wkład ten staje się częścią majątku wszystkich wspólników i od tej chwili udział w tym majątku każdego ze wspólników jest częścią majątku osobistego każdego z nich. Zastosowanie w takim przypadku znajduje art. 33 pkt 3 KRO, zgodnie z którym do majątku osobistego każdego z małżonków należą prawa wynikające ze wspólności łącznej podlegającej odrębnym przepisom. Te odrębne przepisy, o których mowa w tym artykule odnoszą się do regulacji stosunków majątkowych w spółce cywilnej. Jednym słowem pomimo, że wkład do spółki wniesiony przez jednego z małżonków pochodzi z majątku wspólnego to z chwilą jego wniesienia drugi z małżonków, który w spółce nie uczestniczy, nie jest już jego współwłaścicielem. Od czasu wniesienia wkładu do spółki zastosowanie znajdują wyłącznie przepisy o spółce bez względu na pochodzenie

wkładu³⁹. Skutek taki dotyczy zarówno rzeczy ruchomych, jak i nieruchomości, praw i środków pieniężnych.

Podkreślenia wymaga fakt, że w wypadku spółki zawartej zarówno przed powstaniem małżeńskiej wspólności majątkowej, jak i w jej trakcie prawa spółkowe wynikające z uczestnictwa w spółce cywilnej będą należały do majątku osobistego małżonka-wspólnika albo na podstawie art. 33 pkt 1 KRO, albo na podstawie art. 33 pkt 3 KRO⁴⁰.

Z uwagi na przynależność udziału w spółce do majątku osobistego małżonka, który jest współnikiem takiej spółki, w wypadku konieczności dokonania rozliczeń wskutek ustania wspólności majątkowej małżeńskiej, współmałżonek żądający rozliczenia będzie miał wierzytelność z tytułu nakładu, którym pokryto wkład. Zastosowanie znajdzie tutaj art. 45 KRO, który stanowi, że każdy z małżonków powinien zwrócić wydatki i nakłady poczynione z majątku wspólnego na majątek osobisty, z wyjątkiem wydatków i nakładów koniecznych na przedmioty majątkowe przynoszące dochód. Stanowisko takie zaprezentował SN we wspomnianej już wyżej uchwale⁴¹.

Do majątku wspólnego małżonków wchodzi natomiast dochody uzyskiwane przez jednego z małżonków z tytułu uczestnictwa w spółce od momentu, kiedy faktycznie zostały pobrane. Samo bowiem roszczenie o wypłatę należy do majątku osobistego małżonka-wspólnika i to niezależnie od tego czy wniesiony do spółki wkład pochodził z majątku wspólnego małżonków, czy też z majątku osobistego małżonka-wspólnika.

Spółka cywilna może również zostać utworzona przez małżonków, już po zawarciu związku małżeńskiego. W sensie prawnym nie budzi ona większych problemów, o ile wkłady do spółki pochodzą z majątków odrębnych małżonków lub gdy w małżeństwie obowiązuje ustroj rozdzielności majątkowej. Nieco inaczej sytuacja wygląda, jeżeli wkłady do spółki tworzonej przez małżonków pochodzą z majątku wspólnego. Pomijając rozważania doktrynalne, a także różnie kształtującą się od 1988 r. praktykę⁴², co do zasady, brak jest podstaw dla negowania możliwości zawierania umów spółki cywilnej między małżonkami. Kluczowe wydaje się określenie celu dla którego małżonkowie taką umowę zawierają. Z pewnością nie może ona zmienić ustroju majątkowego, gdyż w takim wypadku należałoby ją uznać za sprzeczną z art. 58 KC, albowiem prowadziłyby do obejścia przepisów KRO. Wskutek zawarcia umowy spółki cywilnej przez oboje małżonków oraz wniesienia do tej spółki wkładów pochodzących z majątku wspólnego w istocie dochodzi do utworzenia odrębnego majątku małżonków-wspólników objętego reżimem KC. Majątek ten objęty jest wspólnością łączną wynikającą z łączącej małżonków umowy spółki. W takiej sytuacji małżonków łączy dwie niezależne od siebie wspólności łączne: wspólność wspólników spółki cywilnej i małżeńska wspólność ustawowa⁴³. Nie stanowi w takim przypadku problemu relacja między tak powstałymi majątkami wspólnymi z uwagi na treść art. 33 pkt 3 KRO, który prawa wynikające ze wspólności łącznej regulowane odrębnymi przepisami nakazuje zaliczyć do majątku osobistego małżonka.

³⁹ Uchw. SN z 15.9.2004 r. (III CZP 46/04, Legalis); Z. Policzekiewicz, Dopuszczalność spółki cywilnej między małżonkami. Księga pamiątkowa ku czci prof. Radwańskiego, Poznań 1990.

⁴⁰ Tak również M. Łączkowska, Stosunki majątkowe między przedsiębiorcą i jego małżonkiem w świetle ustroju wspólności ustawowej, Warszawa 2006.

⁴¹ III CZP 46/04, Legalis.

⁴² Dnia 23.12.1988 r. uchwalono ustawę o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324). Organy ewidencyjne odmawiały małżonkom zawierania umów spółki cywilnej, twierdząc że dochodzi wówczas do zmiany ustroju majątkowego obowiązującego w małżeństwie.

⁴³ M. Łączkowska, Stosunki majątkowe, s. 140.

Warto w tym miejscu poświęcić uwagę zagadnieniu związanemu z odpowiedzialnością za długi małżonka-wspólnika w związku z jego uczestnictwem w spółce cywilnej, a także omówić sytuacje osobistych wierzycieli małżonka-wspólnika. Niewątpliwie punktem wyjścia jest zasada solidarnej odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki związane z jej funkcjonowaniem. Wspólnicy odpowiadają bowiem nie tylko majątkiem spółki, ale również każdy wspólnik ponosi odpowiedzialność całym swoim majątkiem osobistym.

W wypadku kiedy w spółce uczestniczy jeden z małżonków ponosi on odpowiedzialność za zobowiązania spółki całym swoim majątkiem osobistym zgodnie z art. 864 KC, ale również wierzyciel może poszukiwać zaspokojenia w majątku wspólnym jego i jego małżonka zgodnie z art. 41 KRO. Kluczowe dla poszukiwania odpowiedzi o zakres takiej odpowiedzialności jest przede wszystkim ustalenie do jakiego majątku należy przedmiot stosunku prawnego, z którego wynika zobowiązanie, jaki majątek zasilą korzyść uzyskana ze stosunku prawnego oraz czas powstania zobowiązania. Zaprezentowano pogląd, że skoro zgodnie z art. 33 pkt 3 KRO prawa wynikające ze wspólności łącznej objętej odrębnymi przepisami należą do majątku osobistego, to stosunki prawne powstałe w ramach uczestnictwa w spółce oraz ich konsekwencje do takowych należą. Podobnie stwierdzono w wypadku uprawnień do majątku wspólnego jako efektu uczestnictwa w spółce (korzyści). Jedynie bowiem zysk podzielony i wypłacony jako dochód z innej działalności zarobkowej stanowi majątek wspólny małżonków (art. 31 § 2 pkt 1 KRO).

Jeżeli zobowiązania zostały zaciągnięte przed powstaniem wspólności ustawowej, zakres odpowiedzialności określa art. 41 § 3 KRO. Jeżeli natomiast zobowiązanie powstało w trakcie trwania wspólności ustawowej, to art. 41 § 2 KRO poszerza zakres ponoszenia odpowiedzialności za długi dotyczące majątku osobistego o dochody z innej działalności zarobkowej małżonka-dłużnika. Umożliwia to wierzycielowi zaspokojenie z zysku wypłaconego wspólnikowi spółki cywilnej.

Odpowiedzialność za długi spółki z udziałem obojga małżonków podlega reżimowi ogólnych zasad prawa cywilnego określonych w art. 366 KC. Wierzyciel zatem będzie mógł żądać zaspokojenia od obojga małżonków lub od każdego z nich z osobna, zarówno z majątku wspólnego małżonków-wspólników, jak również z ich majątków osobistych. Odpowiedzi wymaga pytanie, czy w sytuacji gdy poza majątkiem wspólnym małżonków-wspólników oraz ich majątkami osobistymi istnieje jeszcze majątek objęty małżeńską wspólnością ustawową, może on być źródłem zaspokojenia roszczeń wierzyciela? Zgodnie z zasadą solidarnej odpowiedzialności wspólników za zaciągane przez nich zobowiązania przyjąć należy, że wierzyciel małżonków-wspólników spółki cywilnej pozostających ze sobą w ustroju małżeńskiej wspólności, będzie mógł zaspokoić swoją wierzytelność także z majątku objętego wspólnością łączną na podstawie art. 31 KRO⁴⁴.

1.8. Aspekty procesowe

Spółka cywilna, jak wskazano w części wstępnej, nie jest samodzielnym podmiotem mającym osobowość prawną. Spółka cywilna nie została wyposażona ani w zdolność sądową, ani w zdolność procesową. Spółka cywilna nie występuje zatem sama, ale za pomocą swoich wspólników. Czynności procesowe również dokonywane są przez wspólników, a nie spółkę.

⁴⁴ Tak również *M. Łączkowska*, *Stosunki majątkowe*, s. 153.